

TEGELIKKUSE KUJUTAMISEST ABIKOOLI ÕPILASTE JONISTUSTES

E. Kärner

Kujutluste arendamine on abikoolis üks tähtsamaid ees-
märke. Neid arendatakse emakeele, matemaatika, geograafia,
kunstiõpetuse jt. tundides. Nimetatud töö kunstiõpetuses
aitab kaasa sõna ja pildi seostamisele, ümbruse paremale
tunnetamisele. Kõik uurimused kunstiõpetuse alal rõhutavad
süsteematilise õpetamise tähtsust kujutluste arendamisel.
Lahkarvamusi on aga tekkinud õpetamise metoodikas.

Ühed metoodikud (I. Grošenkov jt.) asetavad abikoolis
esikohale natuuri kujutamise ning graafilise kirjaoskuse
omandamise geomeetrilise süsteemi alusel. Eesmärgiks on
seatud õpetada lapsi vaatlema esemete vormi ja struktuuri.
Õpilastel tuleb arendada silma ja kää täpsust ning osavust.
Näiteks abikooli I ja II klassis kujutatakse natuuri järgi
ruudu-, ringi-, ristküliku- ja kolmnurgakujulisi esemeid.
Praeguses abikooli programmis hõlmab esemete järgi joonis-
tamine ligi 70 % tundidest, temaatilisele joonistamisele on
jäätnud 5 tundi õppeaastas.

Üldhariduskoolis rõhutatakse temaatilis-loomingulise
meetodi tähtsust, kuna natuuri järgi joonistamisel jääb
kõrvale inimese kujutamine, asjade seostamine ümbrusega,
puudub emotsionaalsus.

A. Rimmel (1963: 845) väidab, et natuuri järgi joonis-
tamine normaalkooli I ja II klassis ei ole efektiivne. Na-
tuuri vaatlusi ja kujutatavat tegevust saab hoopis edukamalt
rakendada temaatilistes töödes, kus õpilased joonistavad
kujutluse järgi eelneva vaatluse põhjal ning kus saab toe-
tuda fantaasiale ja emotsionaalsusele.

Nimetatud teise suuna esindajad on aga tegelenud nor-
maalsete laste õpetamisega.

Nii normaalset kui ka alaarenenud lapsi on uurinud
V. Lowenfeld (1964). Autori arvates võimaldab esemete kuiv
mõõtmis- ja võrdlemisõpetus vaimselt alaarenenud last ette
valmistada ainult tööks. Kuid tähtsamaks sellest tuleb pi-
dada õpilase kohanemist keskkonnaga ja õigete emotsionaal-
sete kujutluste tekkimist, mille kaudu muutub efektiivse-
maks ka õpilaste tööalane ettevalmistus. Kohanemist kesk-

konnaga, õpilaste iseseisvust ja mõtlemise paindlikkust aitavad autori arvates saavutada need tunnid, kus rakendatakse õpilaste loomingulist aktiivsust ja emotsionaalsust.

Arvestades kirjeldatud, ongi tekkinud vajadus uurida, millisel määral aitavad nii temaatilis-loominguline kui ka natuuri järgi joonistamine või mitmesugused voolimis- ja maalimisülesanded kaasa abikooli õpilaste kujutluste arendamisele. Eksperimentaalse õpetamise korraldamine eeldab aga õpilaste oskuste fikseerimist.

Käesolevas artiklis analüüsitaksegi mõningaid Tartu ja Pärnu abikoolides ning Meeri ja Tallinna eriihternaatkoolides nimetatud eesmärgil korraldatud katseid, millest võttis osa 156 õpilast. Lähemalt vaadeldakse järgmisi küsimusi:

- 1) õpilaste kujutamistäpsust natuuri järgi joonistamisel;
- 2) õpilaste kujutlusi, mis tekivad teksti põhjal, ja nende graafilist väljendamist.

K a t s e 1

Eesmärgiks oli selgitada, kuidas õpilased suudavad joonistada natuuri järgi. Katsest võttis osa 150 õpilast, kellele anti ülesandeks joonistada portfell. Seejuures rõhutati natuuri täpse kujutamise vajadust.

Tööde analüüsimisel arvestati:

- 1) proportsioonide õigsust,
- 2) värvide vastavust naturile,
- 3) detailide kujutamist.

Proportsioone analüüsiti järgmiselt:

1 - portfelli pikkus ja laius on enam-vähem vastavuses naturiga, sanga mõõtmed on vastavuses portfelli suurusega;

2 - portfelli pikkus ja laius on enam-vähem vastavuses naturiga, sanga mõõtmed ei ole vastavuses portfelli suurusega;

3 - portfelli pikkus ja laius ei ole õiged, sanga mõõtmed on vastavuses õpilase poolt joonistatud portfelli suurusega;

4 - portfelli pikkus ja laius ei ole õiged, sanga mõõtmed ei ole vastavuses õpilase poolt joonistatud portfelli suurusega.

Värvide kasutamist hinnati järgmiselt:

- 1 - kasutati õiged värve;
- 2 - kasutati ebaõiged värve.

Pisidetaile (on mõeldud portfelli lukke, neete jne. (arvesse on võetud iga kriips, mis viitab detaili kujutamisele) hinnati järgmiselt:

- 1 - detailid on kujutatud täpselt;
- 2 - detailid on kujutatud ebatäpselt;
- 3 - detailid puuduvad.

T a b e l 1

Portfelli joonistamine natuuri järgi

Klass	Õpilaste arv	Proportsioonid				Värv		Detailid		
		1	2	3	4	1	2	1	2	3
I	50	5	3	2	40	9	41	-	22	28
III	50	14	8	3	25	16	34	2	40	8
VI	50	39	4	2	5	23	27	1	48	1

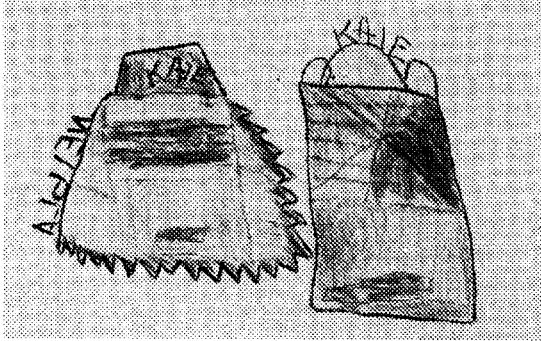
I klassis suutsid portfelli õigeid proportsioone edasi anda ainult 5 õpilast, VI klassis ulatus nende arv juba 39-ni. Seega ilmneb märgatav dünaamika. Umbes pooled VI klassi õpilastest aga ei kasuta natuuri järgi joonistamisel veel õigeid värve.

Värvide ebaõiget valikut põhjendati järgmiselt: "Minu pildil on ilusamad", "Need värvid olid mul käepärast", "Mis vahe on mustal või pruunil". Paralleelses katses värvidega selgus, et enamik õpilasi värve tunneb, ei erista aga värvitooni astmeid. Vaatleme lähemalt mõnda tööd.

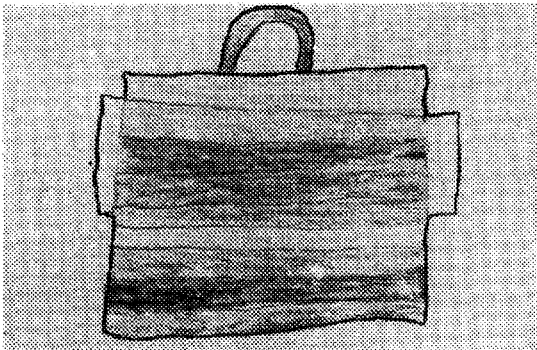
I klassi Kaie joonistuses (vaata joonis 1) ei ole mingit sarnasust portfelliga. Kasutatud on ebaõigeid värve, juurde on joonistatud lisadetaile, sanga kuju pole arusaadav. III klassi õpilase Liivi töös (vaata joonis 2) on küll sanga kuju välja toodud, kuid ülejäänud detailid puuduvad, värv on valitud ebaõigesti. VI klassi töödes, näiteks Jaagul (joonis 3) on portfelli enam-vähem täpselt kujutada püütud, kuid musta värvi asemel on kasutatud pruuni, portfelli nurkade ümarused on jäänud märkimata. Üks õnnestunumaid on Romani töö (joonis 4), kus portfelli värvid, kuju ja detailid on kujutatud enam-vähem täpselt.

Katse käigus portfelli vahepeal kõrvaldati. I ja III klassis ei märganud portfelli puudumist mitte ükski õpilane. Pilk heideti portfelliga ainult joonistuse algul. Käpärast töö valmimist ei võrreldud oma joonist ja portfelli.

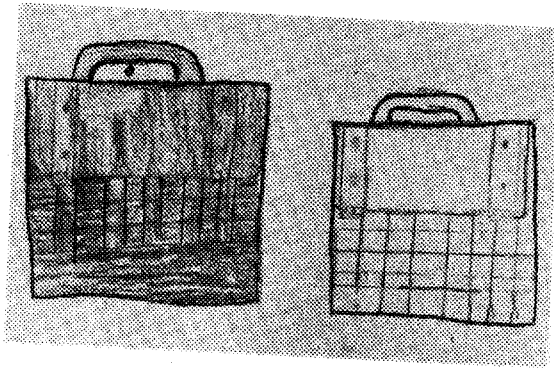
Natuuri järgi joonistamine.

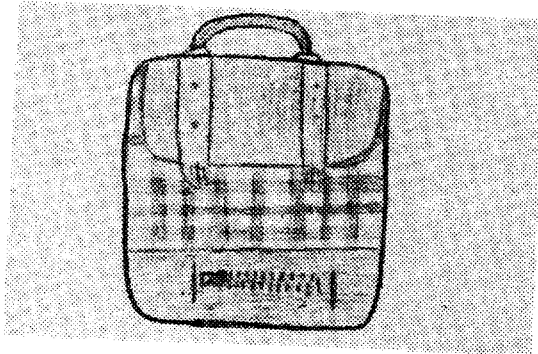
Joonis 1.

Joonis 2.

Joonis 3.

Joonis 4.

VI klassis jälgisid õpilased portfelli kuju tähelepanelikumalt. Kui portfell kõrvaldati, leidis õpilasi, kes seda märkasid.

Katse andmetest selgub, et enamik abikooli noorema astme õpilasi ei oska joonistustes kujutada eseme õiged proportsioonid, ei pööra tähelepanu värvidele, pisidetailide kas jäetakse kujutamata või kujutatakse ebatäpselt. Puudub vaatlemisharjumus, töötatakse ebatäpsete mälukujutluste põhjal.

Vanemates klassides tajutakse ja kujutatakse esemete proportsioonid juba täpsemalt, värve aga ei arvestata, detaile kujutatakse ebatäpselt.

Järelikult ei suuda praegune töö kindlustada natuuri jälgimist. Joonistatakse põhiliselt mälukujutluste järgi.

Saadud andmed langevad põhimõtteliselt ühte varasemate uurimustega. Näiteks M. Nudelman (1978: 25 - 27) väidab, et lastele mittetähtsaid esemeid kujutatakse paljude detailidega ning teistes asendites, kui need on tegelikult. Ebatäpselt fikseeritakse samuti esemete ja nende osade asukoht.

T. Golovina (1974: 32, 107) märkas, et osa abikooli õpilasi joonistab esemete detaile nii, et need kaotavad oma funktsiooni. Näiteks joonistatakse portfelli liiga väike sang, mis ei suuda vastu pidada portfelli raskusele. Esemel moonutatakse nende kontuur mingi lähedase geomeetrilise kujundi sarnaseks, arvestamata esemete omapära.

V. Muhhina (1981: 167) uurimustest selgus, et abikooli õpilane jääb kindlaks väljakujunenud stereotüübile. Kui õpilastel lasti näiteks natuuri järgi joonistada 23 kerakujulist eset, siis ka kuupi joonistasid nad kerakujulisena.

Põhimõtteliselt ilmsid kõik kirjanduses mainitud puudujäägid ka käesolevas katses. Juba nimetatud tulemused lubavad väita, et praegu abikoolides rakendatav uurimismeetod ei anna soovitud tulemusi.

K a t s e 2

Õpilastele loeti ette järgmine tekst: "Liivi läks õega metsa seenele. Seened kasvasid kuuskede ja kaskede all. Varsti olid korvid täis, lapsed istusid puu alla puhkama. Põõsa all sabistas siil. Peale puhkamist läksid lapsed koju. Ema valmistas lastele seenekastet."

Jutu põhjal pidid õpilased valima sobivad pildid ja järjestama need vastavalt sündmuste käigule. Seejärel paluti õpilasi antud jutu põhjal joonistada pilt.

Eesmärgiks seati välja selgitada õpilaste oskust edasi anda jutustuse sisu joonistatud pildi kaudu. Katse tulemuste hindamine toimus vastavalt püstitatud eesmärkidele kahes osas.

Katse esimene osa.

3 - õpilane valib kuulnud jutu põhjal iseseisvalt õiged pildid ja järjestab need vastavalt tekstile;

2 - õpilane järjestab õiged pildid küsimuste abil;

1 - õpetaja järjestab ise pildid, õpilane kordab tegevust;

0 - õpilane ei suuda korraldust täita ka abistamisel.

T a b e l 2

Piltide valik ja järjestamine

Klass	Õpilaste arv	Õpilasgrupid punktide alusel			
		3	2	1	0
I	54	-	6	40	8
III	56	5	20	30	1
VI	46	14	24	8	-

Katse tulemused (tabel 2) näitavad, et teksti ja piltide vahel ei kujunenud õigeid seoseid.

Näiteks I klassi õpilane Terje teadis, et siil sabis-
tas põõsa all, aga valis vale pildi. Ta otsis üles siili
kujutise, aga ei seostanud teda ümbrusega. Samasuguselt
toimisid ka paljud III klassi õpilased. VI klassis tuli
selliseid juhte harvemini ette.

Osa õpilasi aga ei mäletanud jutu sisu ja seetõttu va-
lisid pildid valesti. Näiteks küsimusele "Kus kasvasid
seened?" vastati: "Metsas." Seened võisid kasvada nende ar-
vates ükskõik millise puu all.

I klassis aga leidis ka õpilasi, kes ei teadnud puude
nimetusi. Näiteks I klassi õpilane Sirje ei erista pildil
kaski, tunneb ainult kuuski.

Paljudel juhtudel vastasid õpilased aga teksti põhjal
küsimustele õigesti ja suutsid sama tegevust ka pildil näi-

data. Hiljem valisid nad aga pildid juhuslikult, jättes teksti sisu arvestamata.

Kuigi õpilastel ei ole tihti teksti ja piltide vahel kujunenud õigeid seoseid, ilmneb märgatav dünaamika. Piltide ja teksti vastavusse viimine on võimalik alles siis, kui tekst kutsub esile adekvaatsed kujutuspildid. Suureneb laste arv, kes suudavad seoseid pildi ja teksti vahel luua ise või suunavate küsimuste abil. Kui III klassis on selliseid õpilasi 45 %, siis VI klassis on neid juba 84 %.

Katse teises osas saadud õpilaste joonistused jaotati 4 rühma (kriitseldused, skemaatilised, tasapinnalised ja ruumi kujutamise algetega joonistused).

Skemaatilised ja tasapinnalised joonistused grupeeriti veel omakorda alljärgnevalt:

1 - peategelane on olemas, pildi detailid ühtivad teksti sisuga;

2 - peategelane on olemas, kuid pildil esinevad detailid, mis ei ühti teksti sisuga;

3 - peategelane puudub, kuid detailid pildil ühtivad jutu sisuga;

4 - peategelane joonistusel puudub, esinevad teksti sisuga mitteühtivad detailid.

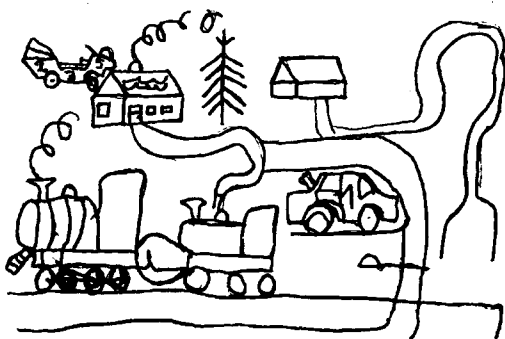
T a b e l 3

Teksti põhjal joonistatud pildid

Klass	Õpilaste arv	Õpilasgrupid teksti põhjal joonistatud piltide järgi									
		Kriit- sel- da- mine	Skemaatiline joonistamine				Tasapinnaline joonistamine				Ruumi kuju- tami- se al- ged
			1	2	3	4	1	2	3	4	
I	54	9	19	2	1	4	6	8	6	-	-
III	56	-	7	-	3	-	22	3	17	4	-
VI	46	-	-	-	-	-	24	3	11	2	6

Katse tulemused näitasid, et I klassis joonistas 18,5% õpilastest objekte, mis ei tulene teksti sisust. Näiteks I klassis (joonis 5) Jaanil tekkisid seoses kuulnud jutuga hoopis teistsugused mõtted. Õpilane kujutas mitmesuguseid liiklusvahendeid ja seletas, et kõigi nendega sõideti see- nele. Raul aga joonistas hoopis maja ja kassi (joonis 6).

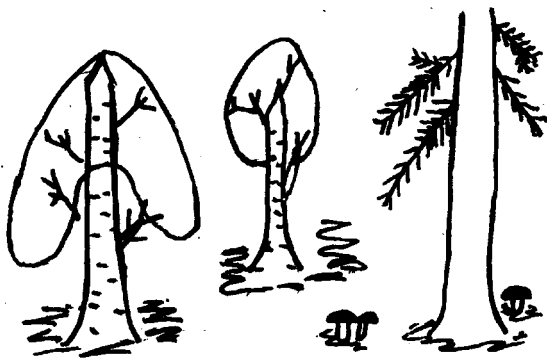
Jutustuse järgi joonistamine.

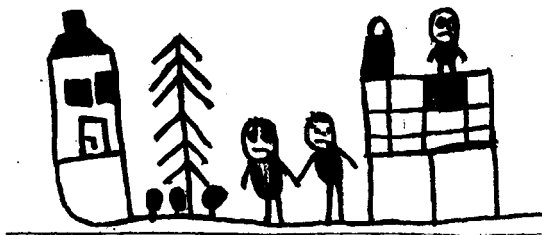
Joonis 5.

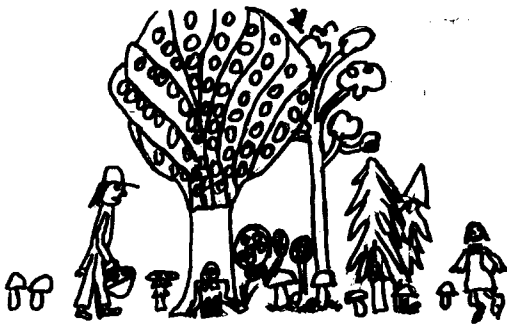
Joonis 6.

Joonis 7.

Joonis 8.

Joonis 9.

Joonis 10.

Võib oletada, et osa kõrvalisi objekte valitakse asotsiatsioonide põhjal, mis tekivad jutu kuulamisel. Ilmneb samuti tendents kujutada tuntud ja kogemuste kaudu tunnetatud esemeid ja sündmusi.

Vanemates klassides aga teksti sisule mittevastavaid objekte peaaegu ei kujutata (puue ilmes ainult 3 õpilasel).

Järgnevalt vaatleme inimeste ja sündmuste kujutamist õpilaste töödes. I klassis kujutas enamik õpilasi tekstis nimetatud tüdrukuid, III klassis väga paljud joonistasid puid ja seeni (vaata joonis 7), kuid 43 % õpilaste piltidel puudusid inimesed. VI klassis aga suurenes jälle õpilaste arv, kelle joonistustel olid lapsed. I klassis joonistati inimesed eestvaates, ei kajastatud liigutusi. VI klassis aga kujutasid paljud õpilased lapsi külgsuunas. Anti edasi ka laste tegevus. Inimest külgsuunas (lisaülesanne) ei suutnud kujutada ükski I klassi õpilane, III klassis ei tulnud sellega toime 20 õpilast, VI klassis 9 õpilast.

Abikooli I klassi õpilastele on iseloomulik, et ühel pildil kujutatakse sündmuste kogu käiku. Eriti ilmekas on Vambola joonis (joonis 8). Tema pildil näeme korraga laste maja, metsas olemist ja ema, kes valmistab süüa.

III klassis leidub samuti töid, kus antakse edasi kogu sündmuste käik või ainult teatud episoodid. VI klassis ei kujuta mitte ükski õpilane enam sündmuste kogu käiku, vaid tuntakse huvi teatud üksikjuhtumi vastu. Õpilasele ei ole pilt järelikult enam põhiliseks väljendusvahendiks, vaid illustratsiooniks teatud momendile. Vaatleme mõningaid VI klassi õpilaste töid.

Lembitu joonis (joonis 9) on tasapinnaline, üles ehitatud ühele põhijoonele. Kujutamiskiisi poolest on see väga sarnane III klassi õpilaste töödega, kuid pildil leidub rohkem detaile. Viljar (joonis 10) püüab tegevust pildil kujutada ruumiliselt. Näiteks teerada on joonistatud perspektiivi seisukohalt õigesti. Hästi on mõistetav ka inimeste tegevus. Kahjuks leidub VI klassis aga ainult 6 sellelaadset tööd.

Ka antud katse kinnitab varasemate uurimuste tulemusi: teksti järgi joonistamisel kujutavad abikooli õpilased vähe detaile ning need ei ühti mitte alati jutu sisuga, samuti ei arvestata objektide omadusi (M. Nudelman 1978: 10 - 13).

Põhjuseks tuuakse kujutluste ebatäpsust, kujutluste ja esemete vähest vastavust (I. Grošenkov 1975: 8), planeeriva kõne arenematust (O. Gavriluškina 1976: 15).

Mõlemas katses ilmnes, et laste joonistused ei vasta tegelikkusele - naturile või tekstile. Seda vastuolu lapsed ise ei märka. Järelikult peab olema korrektsioonitöö üheks suunaks sündmuste tähelepanelik vaatlemine, nende arutamine, tegelikkuse ja joonistatud piltide võrdlemine kõrvalekallete avastamiseks (sobiva pildi valik, leidmine jne.). Alles sellele astmele toetudes saab arendada joonistusoskust otseses mõttes. Nimetatud hüpoteesi kontrollimine ongi õpetava eksperimendi üks ülesannetest.

Kirjandus

- Lowenfeld, V. Creative and Mental Growth. N. Y., 1957.
- Remmel, A. Joonistamise ja kunstiõpetuse metoodika põhijooni II. - Tln.: Eesti NSV Haridusministeerium ja VÕT, 1981.
- Remmel, A. Joonistamisõpetuse põhimeetodid, nende olemus ja kriitika. - Nõukogude Kool, 1963, nr. 11, lk. 845.
- Gavriluškina - Гаврилушкина О.П. Особенности формирования изобразительной деятельности умственно отсталых детей дошкольного возраста. Автореф. дисс. канд. пед. наук. М., 1976.
- Golovina - Головина Т.Н. Изобразительная деятельность учащихся вспомогательной школы. - М.: Педагогика, 1974.
- Grošenkov - Грошенков И.А. Уроки рисования в I-VI классах вспомогательной школы. 3-е изд. - М.: Просвещение, 1975.
- Muhhina - Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребёнка как форма усвоения социального опыта. - М.: Педагогика, 1981.
- Nudelman - Нудельман М.М. Методы исследования воображения аномальных детей. М., 1978.

ОБ ИЗОБРАЖЕНИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ НА РИСУНКАХ УЧАЩИХСЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Э. Кярнер

Резюме

В статье дается анализ рисунков учащихся вспомогательной школы.

Рисование портфеля по натуре (участвовало 150 учеников). Учащиеся I класса почти не способны изобразить пропорции предмета (5 правильных работ из 50). В III классе правильных рисунков уже 14, в VI - 30. Учащиеся очень редко анализируют предмет, работа ведется в основном по представлениям памяти. Частым является использование несоответствующих цветов.

Выбор картинок и тематическое рисование по тексту (156 учащихся). Учащиеся I класса изображают на рисунке часто весь сюжет, рисуют неадекватные объекты (18,5%) или только часть объектов. В VI классе рисунок уже становится иллюстрацией к тексту (к эпизоду), появляются также элементы перспективы, неправильные детали сюжета почти отсутствуют. Однако нужные детали тоже отсутствуют.

В результате исследования можно сделать вывод о том, что большинство рисунков учащихся вспомогательной школы не соответствует действительности (в данном случае - натуре или тексту). Этого противоречия дети самостоятельно не замечают. Поэтому требуется специальная работа для сопоставления рисунков и объектов среды.